

„Gyere, találkozol egy szent emberrel!”

NÓRIKA NÉNI

1927-BEN SZÜLETTEM UNGVÁRON, PAPI CSALÁDBAN. ÉDESAPÁMAT FRISS DIPLOMÁVAL A HÓNA ALATT SOROZTÁK BE 1914-BEN, NÉHÁNY HÉT MÚLVA OROSZ HADIFOGSÁGBA KERÜLT. A BERLINI MŰVÉSZISKOLA HELYETT MARHAVAGONBAN SZÁLLÍTOTTÁK SZIBÉRIÁBA.

Szeretném, ha mindenki megértené, hogy nincs ok a depresszióra! Nincs olyan pokoli helyzet, amiből az Isten nem emeli föl az embert! Édesapám soha, egyetlen szóval sem mesélt a fogságáról. Azt mondta, ez az élet sötét oldala, melyet szintén meg kellett ismerni. Kis híján négy évet raboskodott ott, s csak az oroszországi vörös forradalomnak köszönheti, hogy kiszabadult. Hazatérve rajztanár lett Ungváron, ahol 1920-ban megnősült. Édesanyámnak is nagyon nehéz élete volt, négyévesen veszítette el édesanyját. Őt sem hallottam panaszkodni egész életemben, ahogy a nagymamát sem. Ma meg mindenki panaszkodik, divat lett panaszkodni, közönyösnek és nemtörődömnek lenni. Nagyon sokat változott ám a világ azóta.

Egészen érdekes és megrázó beszélgetésben volt részem tavaly ilyenkor a nyíregyházi kórház belgyógyászati osztályán. Kaptam egy fülest, miszerint az ott betegeskedő Erfán Nórika néni kész, élő történelemlékönyv. Már a beszélgetésünk elején kiderült: csöppet sem volt túlzás az állítás. Nórika néni ugyanis személyesen és jól ismerte Romzsa Tódor püspököt, találkozott Boldog Gojdics Pál püspökkel, édesapja festette a máriapócsi bazilika freskóit, és személyesen élte át Kárpátalja szovjet megszállását, a Romzsa püspök körül kialakult fojtogató politikai helyzetet s a kárpátaljai görögkatolikus egyház üldözését és betiltását. Nórika néni sajnos nem élhette meg e sorok megjelenését, fél évvel a beszélgetés után elhunyt. Örök érvényű, bölcs gondolatai egy értékközpontú világrendről azonban a síron túlról is belénk hasítanak.

Az Erfán név ismerősen csenghet többeknek is. Nórika néni egyik fia neves ungvári festő, a másik a nyíregyházi Jósa András Oktatókórház onkoradiológiai osztályának megalapítója és osztályvezető főorvosa, lánya pedig zenetanár. Édesapja Boksay József festőművész – a kárpátaljai festőiskola alapítója – a Munkácsi Egyházmegye hivatalos festője volt, ő festette az ungvári székesegyház mennyezetét és a máriapócsi bazilika falfestményeit.

1920-ban Kárpátalját Csehszlovákiához csatolták, ami irtózatot okozott nemcsak a politikában, hanem az emberekben is. Ennek ellenére éltük az életünket, édesapám továbbra is kapta az egyházi megrendeléseket, édesanyám a magyaron kívül más nyelvet nem beszélt, és nem is volt rászorulva. Ma bezzeg nem is ember, aki nem beszél ukránul Kárpátalján...

Ismeretlen volt akkor a nemzetiségi elkülönülés. Nem számított, hogy valaki magyar, cseh, zsidó, ukrán, német vagy cigány. Béke volt. Szinte észre sem vettem, hogy elsőáldozáskor egy cigány kislány volt a párom. Mindez akkor olyan természetes volt, mint egy falat kenyér. Senkinek nem volt a másik nemzetiséggel problémája. Elképzelhető ez ma? Nehezen.

Egy családnak volt nyolc-tíz gyereke, és mégis meg tudtak élni. Aki jól tanult, ösztöndíjat kapott, így bármilyen iskolát el tudott végezni, nem volt szükség a szülők pénzére, hogy lefizessék a tanárokat, hivatalnokokat, mint ma. A család, a rokonok, az erkölcs, a tartás mind értékek voltak akkor, nem is ment el a pénztől az emberek esze, mint ma. Édesapám szigorú volt velünk, amiért nagyon hálás vagyok neki, mint ahogy azért is, hogy nem kényeztetett el bennünket. Ezzel szemben ma agyonkényeztetik a szülőket a gyerekeket, a Barbie babától az édességen át a csillagos égit.

Édesapám miatt az életünk szerves része volt a művészet. Művész volt, de nem a mai értelemben. Ma egy művész attól művész, ha különc, szórja a pénzt, megbotránkoztat másokat, mert ő „sztár”. És vannak sztárügyvédek, sztárorvosok, mindenféle sztárok. No ez nem létezett akkoriban nálunk. Meg is mondta nekünk, hogyha összezsacpjuk a munkánkat, nem tanulunk

rendesen, akkor nem lesz belőlünk értelmes, becsületes ember. Mert mindenkinek van lehetősége felvillanni, de a sikerhez nagyon sok türelem és kitartás kell.

Rengeteg politikai csoport, párt alakult azokban az években, közösségi alkalmakkor mindenki előadta a saját nézeteit, megvitatták azokat, néha vitakoztak is, de ezzel be volt fejezve a politika, maradt a barátság. Nyoma sem volt a ma látható vagdalkozásnak, ellenségeskedésnek. Sohasem kérdőjelezte meg senki a másik magyarságát Kárpátalján. Azon a Kárpátalján, melyet Európa Svájcának is neveztek szépsége miatt. Édesapám rendszeresen járt ki a természetbe festeni. Hívták jó pénzért Amerikába nemegyszer, de ilyenkor csak azt mondta: „Én ezt a tájat nem csomagolhatom be és vihetem magammal Texasba...”

Ungvár Kárpátalja fővárosa volt. Gyönyörűen fejlődött a város, virágoztak az egyházak, épültek a templomok, tele volt a szeminárium. Aki magyarul akart tanulni, az magyar iskolába járt, aki ruszinul, az ruszinba, nem volt ebből semmi probléma. Voltak magyar körök, magyar színház, magyar programok, s noha a magyar zászló csak a szobánkban lógott a falról, ezen kívül én gyermekként semmi rosszat nem észleltem a csehszlovák évek alatt.

Azt az eufóriát viszont nem lehet leírni, amit akkor éreztünk, amikor az első bécsi döntés (1938. november 3.) értelmében Kárpátalját visszacsatolták Magyarországhoz. A cseh katonáknak hat napja volt a teljes kivonulásra, de semmilyen atrocitás nem történt, senki nem bántotta őket. *Más világ volt az, nagyon más világ...*

Két boldog évtized után kitört a második világháború, ami megfertőzte az emberek gondolkodását, bizalmatlanság, félelem, zárkózottság uralkodott el rajtuk, rengetegen elmenekültek. Édesapám mindig ügyelt arra, hogy mindenkivel egyenlően és tisztességgel bánjunk, rossz szót másoktól és politikázást nem engedett meg otthon, a zsidótörvények bevezetésekor letette az ecsetet, és azt mondta, így nem tud alkotni. Hála Istennek, minket nem ért atrocitás a háború alatt, de nagyon nehéz volt látni a deportálásokat, a menekülőket, és hallgatni a híreket.

Annyi templom, kápolna, szerzetes volt akkoriban abban a városban, hogy azt elmondani sem lehet. Rettenően elszomorító, hogy ma már csak két-három bazilita nővér van az országban. Baziliták óvodájába jártam. Gyerekként szülemmel a görögkatolikus

templomba jártunk, édesanyám csak akkor járt római katolikus szentmisére, mikor mi már nagyobbak voltunk. A hit, a vallásosság olyan természetesen járta át az életünket – a cselédlánytól a miniszterig –, hogy azóta sem láttam olyat. Nem erőltetett volt ez a hit, hanem belülről fakadó. Rettenetesen nagyot fordult a világ azóta. Az emberek saját maguk döntenek el, mi bűn és mi nem, mit tartanak meg a tízparancsolatból, és mit nem. Hát hogy lehet így élni? Pont ez a hozzáállás és erkölcsi rugalmasság ad teret az istentelenségnek, a sektáknak és az iszlámnak is. A sátán pedig hátradőlve dörzsöli a tenyerét.

Romzsa Tódort még spirituális korában ismertem meg. (1939-től volt a szeminárium lelki vezetője.) Délutánonként lejárt a vár alatt lévő tanári lakásokhoz, és minden ott lakót meglátogatott, a gyerekekhez egyenként is szólt. „Jön a Romzsa bácsi, megint lesz egy jó délutánunk” – mondtuk, mikor megláttuk, hogy közeledik.

Egyik ilyen alkalommal szőlőt csipegetve tanultam a latin leckét az udvarunkon (az igazat megvallva több szőlőt ettem meg, mint amennyi latin szót megtanultam), amikor a házunkból kilépett, és odajött hozzám. Kivette a kezemből a füzetet, és elkezdte kérdezgetni a szavakat. Alig tudtam valamit, s nem tudtam mást csinálni: zavaromban elnevettem magamat. Összecsukta a füzetet, szigorúan rám nézett, és ennyit mondott: „*A diáknak az első kötelessége a tanulás. Ez alól nem lehet kibújni – sem nevetéssel, sem lógással.*” Majd elsüllyedtem szégyenemben...

Mindig tudta, hogy mit kell mondani, s mindezt olyan komolysággal tette, hogy kilencvenévesen is magam előtt látom az arcát, hallom a hangját. Nagyon érdekes hangja volt, millió ember közül is fölismerném. Nem volt kellemesen dallamos, nem is volt mély. Természetes volt, nem játszott a szavakkal, még csak nem is volt szónoktípus, de nagyon egyenes volt, és amit mondott, mindig belülről jött. Bámulatos kapcsolata volt az emberekkel. Mindegy volt neki, hogy egy tizenkét éves fruskához vagy a hatvanéves apámhoz szólt, mindenkivel a legtermészetesebb stílusban beszélt, semmi mesterkéltetés nem volt benne. Rettenő intelligens volt, beszélt angolul, franciául, olaszul, oroszul és ruszinul is. Gyakran kértük, hogy produkálja magát idegen nyelven, és ez nagyon tetszett nekünk. Mert a komolysága mellett jó humorérzéke is volt. Egyszer ezt mondta nekem: „*Csóríka* (Nórika helyett ez volt a becenevem), *régen nem látom a templomban.*” „Hogyhogy nem lát, tisztelendő úr? Minden reggel ott ülök a Szent Liturgián!” – „*En olyankor az oltár szolgáltató vagyok, nem azt nézem, ki van a templomban*” – mondta. Még ma is jót nevetek ezen.

Romzsa Tódort hetekkel a megszállás előtt szentelte püspökké Dudás püspök Ungváron. Ezután is megmaradt ugyanannak a természetes, közvetlen embernek, aki azelőtt volt. Tudta, hogy mire vállalkozott, tudta, hogy a gonosszal veszi föl a harcot – egy korábbi római növendéktársát akkor már megölték –, de nem ijedt meg tőle. Olyan nyugalom és komolyság volt a szemében mindig, amelyet azóta sem láttam. Volt egy nagyon szép szokása: mindennap, a kispapokkal való foglalkozás után végiglátogatott annyi görögkatolikus családot Ungváron, amennyit csak ideje engedett. Amikor a bombázások alatt vidékre menekültünk, még ott is meglátogatott bennünket. Már akkor nagyon komolyan figyelmeztetett bennünket, hogy itt nem lesz mese, vagy fejet hajtunk, és nem lesz bajunk; vagy kitartunk hitünk mellett, és meg is halhatunk. Középut nincs. Hihetetlen elszántság és nyugalom sugárzott belőle, és az ijesztő jövő előrevetítése mellett nagyon sok szeretetet és bölcsességet adott nekünk minden alkalommal.

Más világ volt az,
nagyon más világ...

A szovjet megszállás a legsötétebb korszak volt, amit megéltem. 1944 októberében szállták meg Kárpátalját a szovjetek, ezt megelőzően hevesen bombázták Ungvárt. Már akkor tudtuk, hogy ennek nem lesz jó vége. Nem akartuk elhinni, hogy ilyen lehetséges. Azt a nyomást, amit első perctől kezdve gyakoroltak a görögkatolikus egyházra és a magyarokra, legrosszabb rémálmainkban sem képzeltük. Betiltották az iskolai hitoktatást, feloszlatták az ifjúsági egyesületeket, sok templomot bezártak vagy a pravoszlávoknak adták, és rengeteg görögkatolikus papot bebörtönöztek. Romzsa püspök élesen tiltakozott a kolostorok és templomok elkobzása ellen, és határozottan megtagadta a pravoszláv hitre való áttérést.

1947. október 26-án templomot szentelt Lókán. A falubeliek könyörögtek neki, hogy ne induljon el, mert feltűnően nagy volt az országúton a mozgolódás, egy idegen terepjárót is láttak a környéken. Beleegyezett, de másnap reggel útnak indultak.

Jónak nem látszani, hanem lenni kell!

Lovas kocsijukba belerohantak a terepjáróval, majd minden utast vasdorongokkal félholtra vertek. A kocsis a helyszínen meghalt, a többiek életét egy arra járó postakocsi mentette meg, a gyilkosok ugyanis elmenekültek. A munkácsi kórházba szállították őket. A Romzsa püspökkel utazó és sokkal súlyosabb sérüléseket szenvedett Bacsinszky Dani atya (azt hitték, ő a püspök) felesége a szomszédunk, Ivancsó Elek atya lánya volt, így igen gyorsan eljutott hozzánk a hír. Nem lehet leírni a döbbenetet, amit akkor éreztünk. Egész Ungvár és a környék értük imádkozott. Közben a püspök lassan lábadozott (három foga maradt, úgy szétverték az arcát), három műtét után úgy nézett ki, hamarosan el is hagyhatja a kórházat. Ekkor azonban a rá vigyázó Teofília nővért mondvacsínált okkal elhívták mellőle, a mellette fekvő, félig eszméletlen Dani atya pedig látta, ahogy egy beépített ügynök megmérgezte. (Mind Teofília nővér, mind Dani atya a lágerben „bűnhődött” ezért.) A püspök atya halálhíre azonnal eljutott hozzánk. Úgy éreztük, életünk legnehezebb napjai következnek. Rémhírek mindig is keringtek a szovjetek módszereiről, de nem tudtuk elképzelni, hogy ez a püspökünkkel is megtörténhet.

A halálhíre megtelt az ungvári székesegyház, várták a vértanú püspök hazaszállítását, de a hatóság – látva a megrendült tömeget – halogatta azt, s hazaküldték az embereket. Az éj leple alatt hozták vissza a koporsót, de az úton állomásozó postamesterek sorra telefonáltak Ungvárra és adták tovább a hírt, így mikor az megérkezett a székesegyházba, óriási tömeg fogadta. Magam is ott voltam. A kimondhatatlan döbbenet és fájdalom mellett volt bennünk valamiféle megnyugvás, hogy a püspök atya nem szenved tovább. A templomban lévő sírját szétrombolták és kifosztották, hogy nyoma se maradjon, de még az sem baj, hogy csak néhány csontját találták meg: az emléke, élete és halála, vértanúpéldája örökre itt marad velünk. **A gonoszág nagyon erős, de nem legyőzhetetlen!** És a szenvedő kárpátaljai görögkatolikusoknak számtalan meghurcolt és mártír papot, püspököt adott a Jóisten, hogy mind példával járjanak előttünk. Jól ismertem a titokban szentelt püspököket is: Szemedi Jánost, Orosz Pétert, Holovács Józsefet, Margitics Jánost és Chira Sándort is. Chira Sándor kazahsztáni száműzetéséből többször hazatért püspököt szentelni, ilyenkor mindig meglátogatt minket. Gyönyörűen prédikált. Olyan gördülékeny intelligencia, olyan szónoki képesség, mint ami benne volt, nagyon kevés embernek adatik meg. Sosem felejttem el, amit egyszer mondott: *Jónak nem látszani, hanem lenni kell!*

1949-ben intézményesen is megszüntették a görögkatolikus egyházat, templomainkat az ortodoxoknak adták. Csak titokban, házaknál végeztek Szent Liturgiát. Mindig innivalót, süteményeket vittünk magunkkal, mintha ünnepségre menénk – hogy ne fogjanak gyanút. Mindig csöndben végeztük a szertartásokat, s az utcán mindig figyelt valaki. Persze hogy féltünk, de biztos vagyok benne, hogy a vértanúink jártak közben értünk.

Természetesen óriási boldogság volt az 1989-es fordulat, amikor újra szabadon gyakorolhattuk a vallásunkat, de azért nagy űrt hagyott maga után a negyvenegy évnyi üldözés. Erős volt a paphiány, és sok templomunkat nem kaptuk vissza – köztük olyanokat, amelyekben édesapám gyönyörű festményei vannak.

Van még egy kedves emlékem, amit szeretnék megosztani. Amikor 1939-ben búcsún voltunk Eperjesen, édesanyám kézen fogott, és ezt mondta: „*Gyere, találkozol egy szent emberrel!*” A templom előtt körülálltak és kezet csókoltak egy nagyon vékony, törekeny, alacsony, csoda szép kék szemű szerzetesnek. *Ki ez?* – kérdeztem édesanyámtól. „*Hát ő Gojdics Péter Pál, az eperjesi püspök, egy igazi szent ember!*” – mondta édesanyám. Ő pedig engem is megáldott, és rám mosolygott azzal a gyönyörű tekintetével. Kevés emberre mondják életében, hogy szent, de abban a pillanatban, hogy megláttam, ez volt a benyomásom. Csak úgy sugárzott belőle a jóság. Úgyhogy elmondhatom, hogy két boldoggá avatott vértanú püspökkel is találkoztam.

